

U SASTAVU 4. ARMIJE I U ZAVRŠNIM
OPERACIJAMA ZA KONAČNO OSLOBOĐENJE
ZEMLJE

*Ulazak 11. korpusa u sastav 4. armije JA
i njeni planovi*

Prvog marta 1945. godine preformiran je 8. korpus NOVJ (dalmatinski) u 4. armiju Jugoslovenske armije (JA). U njen sastav uvršten je kompletan 11. korpus NOVJ, jer su njegove jedinice (13. i 35. divizija) dijelom već bile operativno uključene u front, a dijelom su bile na planiranom pravcu nastupanja 4. armije (43. divizija). Kakvo je tada bilo brojno stanje i naoružanje 11. korpusa, vidimo iz ovog pregleda.

Djeljstva 11. korpusa potpuno su uklopljena u operativne planove 1. armije, ali u njegovoj organizaciji nisu izvršene nikakove promjene. Materijalno snabdijevanje glavnine 11. korpusa, 13. i 35. divizije i jedinica podrške, počelo je da teče preko pozadinskih baza 4. armije, dok je snabdijevanje 43. divizije teklo i dalje, pretežno, na dotadašnji način, tj. s terena, doturom preko Korduna i Zumberka, a manjim dijelom i vazdušnim putem. Glavni štab Hrvatske, koji nije bio pretpostavljen 4. armiji, i dalje je u organizacijskom, a djelomično i operativnom pogledu rukovodio razvojem situacije na sektoru djelstva 43. divizije, sve do aprila, kada je front 4. armije krenuo na sjeverozapad ka Rijeci.

Stab 4. armije odmah poslije formiranja, pristupio je razradi planova predstojećih operacija i pregrupaciji svojih snaga za ofanzivu preko Like i Gorskog kotara ka Istri, Trstu i Slovenskom primorju. Stab njemačkog 15. korpusa, sa svoje, pak, strane, izvršio je početkom marta odlučan napor da poveže svoj front od Karlobaga

preko Like do Bihaća i spriječi prodor 4. armiji na sjeverozapad.¹ Pošto je neprijatelj ovog puta uspio da taj svoj front uspostavi i da ga jedno vrijeme održi, 35. i 43. divizija 11. korpusa našle su se u situaciji da se bore u neposrednoj pozadini neprijateljevog fronta, dok je 13. divizija preuzela dio fronta u Lici.²

U vrijeme formiranja 4. armije, glavnina 8. korpusa, (19, 20. i 26. divizija) poslije uspješno završene mostarske operacijeracije, bila je raspoređena u sjevernoj Dalmaciji, a 13. i 35. divizija 11. korpusa na liniji Ličko Petrovo Selo — Plitvička jezera — Korenica — Čanak — Ljubovo — Vrebac — Medak. Najveća susjedna jedinica, s kojom je u predstojećim operacijama mogla biti ostvarena neposredna saradnja, bio je 4. korpus, raspoređen u trouglu Sisak — Karlovac — Bihać.

Početkom marta pred frontom 4. armije neprijatelj je držao grupno posjednut front od mora do gornjeg toka rijeke Une, s tri izrazite grupe: oko Bihaća, Gospića i oko Otočca. Imajući u vidu takvo stanje u neprijatelja, te karakter zemljišta na pravcima nastupanja, izrađena je u Stabu 4. armije osnovna zamisao operacije, u kojoj je bilo predviđeno: 1) da se do maksimuma aktiviraju jedinice u pozadini fronta: 35. divizija u Lici, a 43. divizija u Gorskom kotaru, Hrvatskom primorju i Istri, jer je 13. divizija bila već uključena u naš front, da bi se neprijatelj prikovao u uporištima i spriječio u manevri)anju; 2) da se uz sadjejestvo jedinica u pozadini fronta opkole i počesno (po dijelovima) tuku njegove grupacije, te da mu se onemoguću povlačenje u Gorski kotar i na staru italijansku granicu; 3) da težište operacije bude na pravcu Gospić — Otočac — Senj — Rijeka — Trst, ne osvrćući se mnogo na desni bok, koji je štitio 4. korpus NOVJ. Na osnovu takve zamisli, stvoren je plan operacije prema kojem je Liku trebalo osloboditi u dvije etape: u prvoj Donji Lapac, Udbinu, Korenicu i dolinu Une, a u drugoj preostali dio Like sa Gospićem, Perušićem, Otočcem, Brinjem i Karlobagom.

¹ Oslobodilački pohod na Trst Četvrte jugoslovenske armije, Vojno delo, Beograd, 1952, str. 38.

* Oslobodilački rat naroda Jugoslavije, 2, str. 531.

Neprijatelj je, međutim, prije početka operacije,, koja je planirana za drugu polovicu marta, izmjenio svojim dještvmima u Lici, donekle, sliku situacije, pa je kasnije i plan izvođenja prve faze operacije prilagođen novim uvjetima.

Borbe u toku uspostavljanja neprijateljevog fronta preko Like

Da bi uspostavio neprekidan front između grupe oko Donjeg Lapca i Bihaća — 373. legionarska i 10. ustaško-domobranska divizija sa još nekim korpusnim dijelovima, i zapadne grupe oko Gospića — 11. ustaško-domobranska i dijelovi 392. divizije, i da bi presjekao našu komunikaciju Lovinac — Udbina — Korenica — Slunj, njemački 15. brdski armijski korpus preduzeo je koncentričan napad 3. marta glavninom svojih snaga i dijelovima 13. ustaško-domobranske divizije iz Ogulina na slobodni teritorij sjeveroistočnog dijela Like i Krbavsko polje.

Jedinice 35. divizije pred početak tog napada, 3. marta, bile su raspoređene ovako: 1. brigada oko sjevernog dijela Plitvičkih jezera; 2. brigada u Plitvičkom, Ljeskovcu, Uvalici, Vrelu, Prijeboju i Koreničkoj Reci; 3. brigada južno od Korenice — u Bjelopolju, Grabušiću i Debelom Brdu.

Trinaesta divizija imala je 1. i 2. brigadu prema komunikaciji Gospić — Lešće — Vrhovine, na liniji Ljubovo — Bunić — Trnavac — Homoljac, a 3. brigadu južno od Gospića na liniji Medak — Vrebac. Njen artiljerijski divizion bio je u Pećanima, a pionirski bataljon u Debelom Brdu.

Neprijatelj je 3. marta pregrupirao svoje jedinice na granicama slobodnog teritorija ' izvršio nekoliko lokalnih napada da bi postavio svoje snage u što povoljnije polazne rejone za nastupanje. Opći napad neprijatelja počeo je 4. marta, napadajući s oko 20 bataljona, ovim pravcima:

— dva legionarska bataljona 373. i jedna ustaška bojna 10. divizije iz Ličkog Petrovog Sela, preko Prijeboja ka Korenici;

— do dvije ustaške bojne 10. divizije iz Vaganca, preko Drežnika ka Poljanku;

— dvije ustaško-domobranske bojne 13. ustaške divizije iz Jezerana, preko Saborskog ka Sertić-Poljani i Plitvicama;

— dva legionarska bataljona 392. divizije i jedna ustaška bojna 11. divizije iz Babinog Potoka, preko Homoljca ka Korenici;

— jedan legionarski bataljon, s dijelovima jedne ustaške bojne, iz Ramljana preko Čanka ka Buniću;

— tri ustaške bojne 4. ustaškog zdruga 11. ustaško-domobranske divizije s linije Perušić — Široka Kula preko Ljubova ka Buniću;

— jedna ustaška i jedna domobranska bojna 11. divizije iz Bilaja, preko Vrepca ka Podlapači;

— jedan legionarski bataljon 373. divizije sa četničkim dijelovima s Kuka (zapadno od D. Lapca), ka Udbini, i

— jedan legionarski bataljon 373. divizije sa dijelovima jedne domobranske bojne, iz Kruga preko Kamenskog ka Frkašiću.

Svaka od tih kolona imala je artiljerijska, a neke i tenkovska ojačanja. Borbu protiv 9—10 neprijateljevih bataljona, kojima je prvi cilj bio Plitvička jezera i Korenica, vodila je 35. divizija; dok su borbu protiv dva do tri bataljona u južnom Kordunu prihvatili dijelovi 8. divizije. Snagama koje su s linije Bilaj — Perušić — Ramljani (7 bataljona) nastupale ka Krbavskom polju — suprotstavila se 13. divizija, a koloni koja je s Kuka nastupala ka Udbini, 9. brigada 20. divizije. Prvi i najvažniji cilj neprijateljevog napada bio je, svakako, Korenica.

Prva i 2. brigada 35. divizije pružile su neprijatelju kod Plitvičkih jezera i sjeverno od Korenice, dva dana vrlo efikasan otpor. Mada je neprijatelj već 4. marta na pojedinim pravcima, uglavnom, uz komunikacije, uspio da se duboko uklini u slobodni teritorij, jedinice

11. korpusa nisu napuštale položaje između komunikacija, već su napadale bokove i pozadinu kolona koje su nastupale, mješale se s neprijateljem i nanosile mu znatne gubitke. Prvi bataljon 2. brigade napao je 5. marta iz zasjede kod Rudanovca dio Štaba 373. divizije, koji je bio u pokretu prema Korenici, nanio mu gubitke i zarobio obavještajnog oficira 373. divizije, ali je u borbi poginuo i komandant 1. bataljona Ljubo Labus. Istog dana na čelu svog bataljona, koji je napao jednu neprijateljevu kolonu kod Prijeboja, poginuo je komandant 3. bataljona 1. brigade Perica Vukelić. Neprijatelj nije uspio da sa sektora Plitvičkih jezera potisne 1. brigadu, već ju je, uglavnom, mjestimično potiskivao i zaobilazio, dok su se 2. i 3. brigada pod borbom povlačile na padine Plješevice. Po naređenju Štaba 35. divizije, one su se 7. marta prikupile iznad Ponora, da bi zaštitile bolnice i pozadinske ustanove koje su se tamo bile sklonile.

Artiljerijski divizion 35. divizije podržavao je od 4. do 6. marta obranu 2. i 3. brigade na pravcu Prijeboj — Korenica, manevrirajući brzo i djelujući efikasno neposrednim gađanjem s bliskih odstojanja. Pošto je istrošio svu raspoloživu municiju, te se s 3. brigadom jugoistočno od Korenice našao u poluokruženju, divizion je po naređenju Štaba 35. divizije zakopao artiljerijska oruđa, pa se kao pješadijska jedinica uključio u 3. brigadu.

Na liniji Ljubovo — Bunić — Trnavac brigade 13. divizije zadržavale su neprijatelja manevrom i protunapadima dva dana, ali je neprijatelj uspio 5. marta da se iz Ljubova, Čanka i Trnavca (preko Krbavice) probije u Krbavsko polje, pa su se te brigade povukle u južni dio Krbavskog polja, na padine Plješevice. Artiljerijski divizion ove divizije nije uspio da skloni oruđa, a ni brigade svoja prateća oruđa, pa je sva artiljerija 13. divizije pala u ruke neprijatelju.³ Treća brigada, na koju neprijatelj nije vršio napad, izvršila je dijelom snaga pokret 7. marta preko Srednje Gore i, zajedno s dijelom 1. brigade, napala na neprijateljeve prednje

³ Zbornik, to V, knj. 39, dok. br. 22.

dijelove koji su s Ljubova, preko Salamunića izbili u Mekinjar. Neprijatelj je bio potisnut iz Mekinjara u Krbavsko polje, ali je narednog dana ponovno uspostavio liniju Podlapača — Udbina. Na toj liniji neprijatelj se počeo utvrđivati. Njegova tri bataljona sa sjeverne ivice Krbavskog polja probila su se u Pecane, odvojivši tako 13. od 35. divizije. Glavnina 13. divizije bila je sabijena u rejon Jošana i opkoljena, ali se 7. marta uspjela probiti preko Krbavskog polja u Srednju Goru i već narednog dana ponovno je zauzela liniju Rebić — Mekinjar. U borbama za Krbavsko polje 13. divizija imala je gubitke od 143 borca izbačena iz stroja i dosta izgubljenog oružja.

Pošto su do 7. marta neprijateljeve kolone sa zapada, preko Ljubova i Čanka, izbile u sjeverni dio Krbavskog polja, a kolona iz Donjeg Lapca na Udbinu, Stab 35. divizije uvidjeo je da je zadržavanje 2. i 3. brigade u Plješevici, kod Ponora, neodrživo. Bolnica, pozadinske ustanove i zbjegovi morali su otuda što prije da se izvuku. Pokret na jug, u baze između Kamenskog i Jošana, nije više bio mogućan, jer je neprijatelj izbijao u Frkašić i na Goricu, s Kamenskog i od Udbine, pa je donijeta odluka da se evakuacija izvrši kroz sjeverni dio Plješevice, ka Plitvičkim jezerima, i da se ranjenici otpreme na Kordun.

Na Križnom brdu (k. 1060), sjeverno od Seganovca, formirana je 8. marta prije zore kolona u kojoj je, pored pozadinskih dijelova, Štaba 35. divizije i dopunskog bataljona, bilo preko 100 ranjenika (od kojih 35 na nosilima), pa je uz obezbjeđenje tri bataljona 2. brigade i dva bataljona 3. brigade, krenula preko Mladenovog vrha i Stare ceste, prebacila se uvečer iznad Prijeboja preko ceste Prijeboj — Ličko Petrovo Selo, i zanoćila u Jezercu. Poslije toga, 2. brigada raspoređena je na položaje oko Plitvičkih jezera, s kojih je 1. brigada pomjerena u Poljanak, Sertić-Poljanu i Čorkovu Uvalu, da bi spriječila uporna nastojanja neprijatelja da ovlada cestom Saborski — Poljanak, a 3. brigada sa svoja dva bataljona i divizionom prešla je u Selište i Čatrnju. Na taj način glavnina 35. divizije našla se u selima oko

izvornog toka Korane, dok je 1. bataljon 2. brigade ostao u Plješevici da štiti zbjegove naroda, a dva bataljona 3. brigade odstupala su iz rejona Korenice i Krbavice u Ličko sredogorje i povezali se s jedinicama 13. divizije.

Neprijatelj je, vjerojatno, pretpostavljao da su u rejonu Plitvičkih jezera ostale manje snage 35. divizije, pa je mislio da se njih može riješiti brzim napadom sa sjevera. Jedan legionarski bataljon i jedna ustaška bojna upućeni su preko Saborskog i Kuselja u napad na Poljanak. Bataljon 1. brigade, koji se nalazio u Sertić-Poljani, pružio je toj koloni otpor, ali se pod pritiskom morao povlačiti prema Poljanku. Štab 1. brigade uputio je prema Sertić-Poljani još jedan bataljon, pa je napredovanje neprijatelja zaustavljeno pred Poljankom. Uvečer su se istaknuti neprijateljevi dijelovi povukli prema Sertić-Poljani, gdje su se počeli utvrđivati, a iz Saborskog su noću tamo pristigla nova pojačanja. Štab 35. divizije naredio je tada 2. brigadi da glavninom snaga ojača obranu Poljanka i potpomogne protunapad 1. brigadi, koji je pripreman za naredni dan. Trećoj brigadi naređeno je da jednim bataljonom podrži protunapad 1. brigade na Sertić-Poljanu, a sa drugim da zatvori pravce koji iz Saborskog preko Vodene drage vode ka Rakovici i Selištu. Dok se 1. brigada pripremala 10. marta za protunapad, neprijatelj je iz Sertić-Poljane i sâm krenuo ponovno u napad prema Poljanku. On je, u prvi mah, uspio da potisne dva bataljona 1. brigade za oko kilometar, ali je, zatim, protunapadom ta dva bataljona i po jednog bataljona 2. i 3. brigade, odbačen iz Sertić-Poljane i bio prinuđen da brzo odstupi preko Kuselja i Saborskog u Ličke Jesenice.⁴

Opasnost iz pravca Saborskog bila je, po ocjeni Štaba 35. divizije privremeno otklonjena, pa je brigada naređeno da zauzmu novi raspored: 1. brigada postavljena je na ranije položaje oko Poljanka, s tim što je jača obezbjeđenja postavila prema Saborskom i Babinom Potoku; 2. brigada upućena je na sektor zapadno

* AVII, k. 1234, br. reg. 9/4.

od Prijeboja, sa zadatkom da s tri bataljona djeluje s prostora Čuić Krčevina, Uvalica, Vrela a bataljon s Plješevice da ometa neprijateljev saobraćaj na cesti Prijeboj — Korenica; bataljoni 3. brigade vraćeni su u Selišta sa zadatkom da spriječe ispade neprijatelja iz Drežnika prema Poljanku i eventualni nov pokušaj neprijateljevih snaga iz Saborskog, te da se preko Vodene drage i Selišta povezu s jedinicama u Drežniku.

S položaja Rebić — Mekinjar neprijatelj je 11. marta potisnuo 13. diviziju na liniju Srednja Gora — Podlapača — Svrackovo Selo. Njegova nastojanja da napadima izvođenim 13—16. marta razbije i odbaci 35. diviziju s dominantnih položaja u Ličkom sredogorju. osujećena su upornom obranom partizanskih snaga.

Na sektoru Plitvičkih jezera poslije relativnog zatišja od dva dana, sve tri brigade 35. divizije ponovno su stupile u borbu koju im je nametnuo neprijatelj: 1. brigada odbila je 14. marta napad dvaju neprijateljevih bataljona, nanijela im gubitke od oko 50 izbačenih iz stroja, dok je sama toga dana imala 5 poginulih, 9 ranjenih i 3 nestala; 2. brigada poslije dolaska na nove položaje, odbila je 13. marta ispade neprijatelja iz Prijeboja i Plitvičkog Ljeskovca u Čuić Krčevinu i Uvalicu, a narednog dana sa dva bataljona napala je bataljon legionara u Prijeboju, ali bez značajnijih rezultata; 1. bataljon 2. brigade postavio je 15. marta zasjedu kod Rudanovca i nanio teške gubitke četi legionara; dan kasnije, 16. marta, 2. brigada je sa dva bataljona napala neprijateljev bataljon u Jezercu, i izbacila oko 50 vojnika iz stroja (među kojima 14 zarobljeno), ali ga nisu uspjela potisnuti s utvrđenih položaja; bataljoni 3. brigade uspješno su odbijali napade iz Drežnika i Saborskog. U borbama koje su vođene 14. i 15. marta oni su izbacili iz stroja oko 40 neprijateljevih vojnika (od čega 10 zarobljenih). Pošto su jedinice 8. divizije 16. marta preuzele položaje u Rakovici i Catrnji, bataljoni 3. brigade povučeni su prema Poljanku.

Pošto je 2. brigada 35. divizije predstavljala najveću opasnost za neprijateljeve veze u bliskoj pozadini tek uspostavljenog fronta kroz Liku, a djelovala je na

uskom prostoru opkoljenom sa svih strana jakim neprijateljevim snagama, Stab njemačkog 15. korpusa naredio je 17. marta da se narednog dana koncentričnim napadom iz Prijeboja, Jezerca, Plitvičkog Ljeskovca, Cudinog klanca, Homoljačkog klanca i Rudanovca razbiju i odbace partizanske snage u trouglu Čuića Krčevina, Uvalica, Korenička Reka. Bataljoni 2. brigade nisu spremno dočekali taj napad, pa su 18. marta bili razbijeni i pretrpjeli su teške gubitke. Poginula su 24, ranjena 23, a nestala 42 borca. Od oružja su izgubljena 3 mitraljeza, 8 puškomitraljeza, 39 pušaka i 13 automata. To je bio težak poraz 2. brigade, do kojeg je došlo ne samo zbog slabe opreznosti njenih štabova, već i zbog neopravdano dugog zadržavanja te zamorene jedinice na uskom prostoru, opkoljenom jakim neprijateljevim uporištima. Pošto je saznao za poraz 2. brigade, Stab 35. divizije učinio je i drugi nesmotren potez, i naredio 1. brigadi da uputi dva bataljona u rejon Cuić Krčevine—Uvalica, kao pomoć 2. brigadi, mada razbijenim dijelovima takva pomoć više nije ni bila potrebna, a ovi bataljoni mogli su upasti u vrlo nepovoljan položaj. Oni su naišli na neprijateljeve zasjede kod Jezerca, od kojih su pretrpjeli manje gubitke i bili zadržani, pa ih je Stab 1. brigade povukao nazad u Poljanak, na koji je neprijatelj upravo i vršio napad preko Bigine Poljane. Razbijeni dijelovi 2. brigade prikupljeni su u naredna dva dana i povučeni u divizijsku rezervu.

Do 17. marta neprijatelj je ovladao Krbavskim poljem i Koreničkom kotlinom, uspostavio front preko Like, na liniji Gornji Lapac — Kuk — Udbina — Meki-njar — Podlapača — Ljubovo — Lički Osik — Gospić — Karlobag i povezivao druge ešelone nove linije obrane liniji Bihać — Ličko Petrovo Selo — Prijeboj — Babin Potok — Vrhovine. U njegovoj bliskoj pozadini ostala je 35. divizija, dok je 13. divizija i 9. brigadu 20. divizije neprijatelj sada imao ispred svog fronta. U zauzetom dijelu Like fašisti su i u ovom svom posljednjem naletu vršili zvjerstva i uništavanja kao i ranije. Sva sela (odnosno seoske bajte) bila su ponovno popaljena, porušena i opljačkana. Narod tog kraja, po 32. put od

početka 1944. godine organizirano i pod rukovodstvom NOO-a, sklanjao se u vrleti Plješevice, koje su u martu bile još pod dubokim snijegom, sa zavežljajem hrane pod miškom i djecom u naručju, da spase goli život, ali se nije kolebao.⁵

U pozadini svog novog fronta preko Like, neprijatelj je uspostavio uporišta: Prijeboj, Plitvički Ljeskovac, Korenica, Debelo Brdo i Bunić.

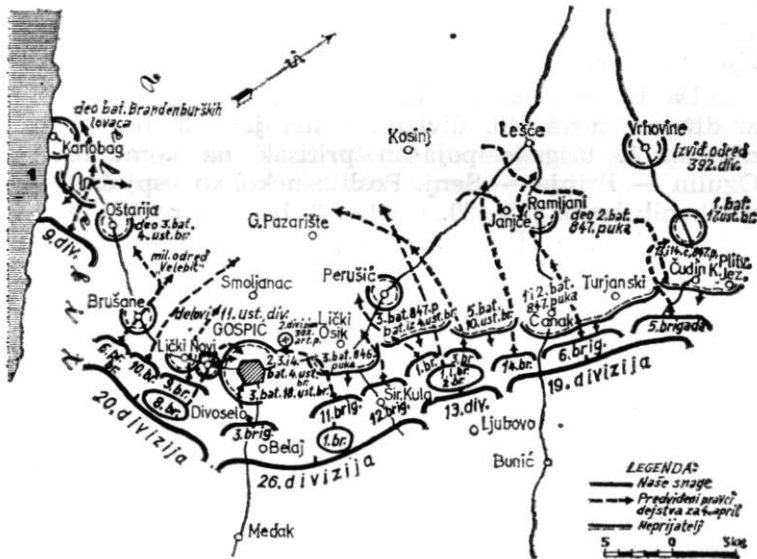
Raspored jedinica 43. istarske divizije sredinom marta, 1945.

Uspostavljanjem fronta preko Like neprijatelj nije u operativnom pogledu mnogo postigao, jer je svoje oskudne snage razvukao po frontu i dubini, a oslabio je obranu u dolini Une. Njegove snage u Krbavskom polju, koje su se oslanjale na Bihać, bile su grebenom Plješevice odvojene od doline Une. Put Donji Lapac — Udбина bio je na samom frontu, a put preko Prijeboja pod udarom jedinica 35. i 8. divizije. Jedini realni rezultat "te njegove operacije, bio je u tome što je za kraće

⁵ Zbornik, tom V, knj. 37, dok. br. 121.

vrijeme prekinuo liniju snabdijevanja 4. korpusa kroz Liku.

Za vrijeme martovskih borbi u Lici, 43. divizija glavninom snaga (1. i 2. brigada) dještovala je na ogulinsko-karlovačkom sektoru, dok joj je 3. brigada bila i dalje u rejonu Drežnice. Primorsko-goranski NOP odred držao je dva bataljona prema Rijeci i Crikvenici, a jedan na desnom krilu 3. brigade (Alan — Krivi put). Štab 43. divizije bio je u Brod Moravicama. Draga brigada prebacivana je 'povremeno s karlovačkog sektora na Žumberak, da bi zajedno s Karlovačkim NOP odredom i jedinicama 7. slovenačkog korpusa NOVJ osiguravale transporte materijala koji su iz donjeg Pokupja upućivani u Belu krajinu i za potrebe 43. divizije.

Situacija 3. aprila 1945. i predviđeni pravci dejstva za 4. april

Na svome, vrlo prostranom području dještava, 43. divizija imala je protiv sebe vrlo jake neprijateljeve snage, od kojih su najagresivniji bili dijelovi njemačke

392. divizije i 11. ustaško-domobranske divizije s ceste Ogulin—Brinje—Senj. Kvislinški Srpski dobrovoljački korpus (oko 5.000) zadržavao se u Kastavštini (od kuda su četnici Dinarskog korpusa — oko 4.000 — povučeni u sjevernu Italiju) tnije ispoljavao veću aktivnost.⁶ Dijelovi njemačke 188. divizije iz sjevernog dijela Hrvatskog primorja vršili su i dalje ograničene ispade u pravcu Delnica, ali su bili uspješno odbijani. U Istri je neprijatelj držao gustu mrežu garnizona, ali su istarski partizanski odredi (Prvi na prostoru Učka — Kras, a Drugi između Pule i Pazina) ipak uspjevali da se održe, i da, stalnim manjim akcijama nanose neprijatelju gubitke, što je bilo, isto tako važno, da održavaju borbenu anti-fašističko raspoloženje naroda. Iz tzv. »Hrvatskog istarskog domobranskog puka«, predalo se istarskim partizanskim jedinicama 7. marta 4 oficira, 13 podoficira i 87 vojnika, koji su upućeni u Dopunski bataljon 43. divizije na kraći vojno-politički kurs.⁷

Da bi se olakšala obrana 13. i 35. divizije u Lici sredinom marta, 43. divizija vršila je s 3. brigadom i dijelom 1. brigade pojačan pritisak na komunikaciju Ogulin — Brinje — Senj. Poslije nekoliko uspješnih obrambenih borbi (23—29. marta), 3. brigada napala je posadu u Krivom Putu i likvidirala je, zadobivši dobar plijen.

Borbe za konačno oslobođenje Like, Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Istre

S obzirom na promjene u rasporedu neprijateljevih snaga u Lici do 18. marta, Stab 4. armije izmjenio je raniji plan nastupanja. Sada je početni operacijski plan predviđao da se poslije proboja neprijateljevog fronta

⁶ Kvislinška vojna organizacija koju je pod okriljem Njemačke osnovao u Srbiji Dimitrije Ljotić. Korpus se u Srbiji borio protiv NOP-a odakle se pred oslobođenje Beograda povukao u Istru.

⁷ Zbornik, tom V, knj. 39, dok. br. 19.

na odsjeku Lapac — Udbina — Mekinjar, ovlada do kraja marta dolinom Une do Bihaća (isključivo), Krbavskim poljem i Koreničkom kotlinom, te da se kod Prijeboja spoji s 35. divizijom i 4. korpusom, koji će djelovati sa sjevera.⁸ Nastupalo se, dakle, na dva odvojena pravca, razdvojena grebenom Plješevice. Mada je pravac preko Krbavskog polja bio znatno pogodniji za manevar, Stab 4. armije usmjerio je težište napada dolinom Une, jer je htio da izbjegne mogućnost da iz rejonu Bihaća bude kasnije ugrožavan desni bok 4. armije.. Na pravac Lapac — Nebljusi — Bihać upućene su 20. i 26. divizija, ojačane artiljerijom i tenkovima, a preko Krbavskog polja opštim pravcem Udbina — Jošane — Korenica nastupala je 19. divizija, ojačana sa dva bataljona 1. tenkovske brigade i dva divizionu artiljerije. Njen lijevi bok od napada iz rejonu Gospića, imala je da štiti 13. divizija ojačana 5. prekomorskom brigadom. Trideset peta divizija je dobila zadatak da napada neprijateljeve veze u pozadini i spriječi intervenciju dijelova 392. divizije iz Ramljana i Babinog Potoka prema Krbavskom polju. Poslije završetka te etape, 4. armija bi se pregrupirala radi dještva u zapadnoj Lici.

Na osnovu dobivenog općeg zadatka, Stab 35. divizije sačinio svoj plan dještava. Prema njemu je glavna snaga Divizije trebalo, najprije da očisti od neprijatelja prostor oko Plitvičkih jezera, zatim da uporedo sa snagama 4. korpusa nastupa na jug, u pravcu Trnavca i Krbavice, te da spriječi pokušaje neprijatelja da iz Babinog Potoka i Ramljana interveniše u pravcu Krbavskog polja. Komandno mjesto Štaba 35. divizije bilo je 20. marta u Poljanku. Za napad su određene 1. i 3. brigada, s tim što je 1. brigada nastupala pravcem Jerzerce — Uvalica, a 3. brigada s obje strane Plitvičkih jezera. Dio 2. brigade činio je divizijsku rezervu.

Za početak napada snaga na frontu određen je 20. mart, a za 35. diviziju 21. mart. Stab 4. armije požurio je s pripremama za početak napada koliko god je mogao, da ne bi ostavio vremena neprijatelju da se na novoj

⁸ Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, 2, str. 556 i 558.

liniji fronta utvrdi, a i zato da skрати patnje naroda u plješevičkim zbjeđovima.⁹

Napad je počeo po planu i razvijao se uspješno. Na unskom pravcu 20. i 26. divizija u toku dva dana očistile su Lapačko polje, zauzele Nebljuse i Kamensko (preko kojeg se dio neprijateljevih snaga s Udbine pokušao povući prema Bihaću) i izbile pred Drenovački i Ripački klanac, južno od Bihaća.

Trideset peta divizija nije naišla na jači otpor neprijatelja u rejonu Plitvičkih jezera, pa je već 20. marta uvečer uspostavila vezu sa snagama 4. korpusa kod Prijeboja, i, 21. marta, produžila nastupanje preko Plitvičkog Ljeskovca i Uvalice, ka Homoljačkom Klancu, Trnavcu i Krbavici. Njena 1. brigada izbila je u Trnavac 22. marta i odbacila neprijatelja s položaja kod Trnavca u pravcu Čanka. Za to vrijeme 19. divizija oslobodila je Krbavsko polje i Korenicu, te se 22. marta spojila s dijelovima 35. divizije kod Krbavice. Dijelovi 4. korpusa NOVJ, nastupajući sa sjevera, oslobodili su u sadejstvu s 35. divizijom prostor oko Prijeboja i Ličkog Petrovog Sela, te preko Koreničke Kapele izbili u Mihaljevac. Trinaesta divizija očistila je prvog dana borbe Ličko sredogorje i rasporedila snage na liniji Ljubovo — Ostrvica — Vrebac, štiteći tako lijevi bok 4. armije od intervencije snaga iz Gospića prema Krbavskom polju. Na desnom krilu divizija, na Ljubovu, bila je 1. brigada, lijevo od nje prema Širokoj Kuli 3. brigada, a na lijevom krilu 35. divizije od Ostrvice do Široke Kule 2. brigada.

Saveznička i naša avijacija uspješno su podržavale nastupanje naših snaga na svim važnijim pravcima.

Poslije izbijanja 19. divizije u Korenicu i Bunić, 35. divizija je sve svoje snage orijentirala prema Cudinom klancu, Babinom Potoku, Vrhovinama i Ramljanima, našavši se tako u prvom borbenom redu nove linije fronta.

Mada planom operacije nije bilo predviđeno da 4. armija zauzima Bihać, njen Stab je odlučio da pristupi

* Oslobodilački pohod na Trst Četrte jugoslovenske armije, str. 44.

1	JEDINICA	3	4	5	6	6a	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	Naoružanja Artiljerije Topova			
																					21	22	23	24
1.	Žtáb i pri štábu	53	25	124 ²	252		51	22	109	234	191 ³	151	5		1	1	2	76	249	4				
2.	Artiljerijski divizion	15	22	70	195		9	21	65	171	155	72						23	148			3		
3.		116	326	553	2110		100	253	429	1554	1166	693	92		16	1	15	272		22			4	
4.		193	302	635	1724		125	217	440	986	863	546	69	3	10	2	13	212	1539	23				
5.	43. divizija ⁶	83	286	483	2190	183	61	194	338	1570	183	1544	410	80		12	6	6	377	1722	3	4	1	
6.	Istarska grupa odreda 43. divizije	3	18	17	188	11	1	15	14	169	11	115	33	9				61	226	2				
7.	Primorsko goranska grupa odreda 43. divizije	13	40	55	387	82	10	34	48	290	82	235	42	25				44	270	1				
8.	Dopunski bataljon 35. udarne divizije	1	5	5	74		1	5	4	35		17	6	2										
												400	480	450										
		477	1024	1924	7120	(276)	358	761	1447	5009	(276)	4286	1953	282	3	39	10	36	1065	6259	55	4	4	4
			15	38	404	(14)		13	30	348	(14)	206763	21848	133058	208	30490	232	758	10186		41650	430	265	400

Politkomesar:

Kopija originala (pisana na štampanom formularu mastilom latinicom) u AVII, reg. br. 16—1/5 i 23—1/5, k. 573.
^a U pregledu ljudstva, brojitelj se odnosi na drugove, a imenitelj na druga rice.
^b U pregledu naoružanja, brojitelj označava broj oružja-oruđa, a imenitelj količinu muniriip mina

n i a		Oklop, vozila													Inženjersko						Za vezu					Vozila						K		
Protiv, oklop.					Protiv avions.			Tenkova					Pantona	Eksplzivna	Korde	Nagaznih mina	Dinamit	Aparat za pronalaženje mina	Radio stanica	Telef. centrala	Telefona	Kabela km	Optičkih aparata	Signal, pištolja	Svećice	Kamiona	Autobusa	Sanitet, automobila	Putničkih automobila	Motocikla	Bicikla	Kola	Kareta	Jahaćih
Haubica				Puška	Mitraljeza	Topova protuk. 37 m/m	»Džon Bulla«	32a	Mitraljeza	Topova	Lakih (do 10t)	Srednjih (do 30t)																						
Protukolaca 47 m/m	Brdskih	Poljskih	Teških																															
24																																		
					2		1								30	7															15			
					520		24																											
		4							4									2	9	16		5									7			
		260							1860													38												
4					8		3							15	54	2	2	5	6	36	66		15				1	1	8	28				
400					175		15															146												
					2	1	4							5	2	23		5	6	36	90	2	19					24	4	26				
					100	0	28															26												
					7		6							193	468	49		9	10	57	48 ⁵	7	7					5	16					
					203		103															85												
							1							50				2																
							20																											
																		1	1	8	7										1			
4		4			19	1	15		4					248	515	133	2	2	26	27	171	249 ⁶	12	46					1	1	37	4	93	
400		260			998	0	190		1860													294												

1 Inženjersko						Za vezu					Vozila						Stoka					Primjedba				
Pontona	Eksploziva	Korde	Nagaznih mina	Dinamit	Aparat za pronalaženje mina	Radio stanica	Telef. centrala	Telefona	Kabela km	Optičkih aparata	Signal, pištolja	Radiofona	Kamiona	Autobusa	Sanitet, automobila	Putničkih automobila	Motocikla	Bicikla	Kola	Kareta	Konja			P	P	
																					୧୫୦୦		୫୦୦୦			Teglećih
40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66
		30	7			4	2	25	22	3											15		2	5		
							2	9	16		5										7		32	2		
		15	54	2	2	5	6	36	66		15				1	1		8			28	27	118	33		
	3	2	23			5	6	36	90	2	19							24	4	26	80	61	9	5		
											26															
	193	468	49			9	10	57	48 ⁶	7	7							5		16	8	102	17	24		
	50					2					85															
						1	1	8	7												1		9	3		
	248	515	133	2	2	26	27	171	249 ⁵	12	46				1	1		37	4	93	115	324	69	29		
											294															

A.RODU!

f

likvidaciji već izolirane neprijateljeve grupacije u njegovom rejonu. Borba za Bihać 'potrajala je od 22. do 28. marta i uspješno je završena. Zadatak 35. divizije, za to vrijeme, bio je da spriječi intervenciju neprijateljevih snaga s linije Babin Potok — Vrhovine — Ramljani, u pravcu Ličkog Petrovog Sela, i ona je taj zadatak uspješno izvršila, odbivši 23. i 25. marta kod Trnavca pokušaje dva neprijateljeva bataljona (jedan 392. legionarske, a drugi 11. ustaško-domobranske divizije) da prodorom iz Ramljana u Korenicu, uporedo s intervencijom na drugim pravcima, ometu likvidaciju bihaćke grupacije.

Iz Perušića i Ličkog Osika neprijatelj je 23. marta krenuo s tri bataljona u napad na Ljubovo u namjeri da prodre u Krbavsko polje. Na položajima kod Kuzmanovače, Čardaka i Ljubova 3. brigada 13. divizije sačekala ga je i potpuno razbila.¹⁰

Poslije oslobođenja Bihaća, od 29. marta do 3. aprila, 4. armija vršila je pregrupiranje svojih snaga radi produžetka operacije u zapadnoj Lici. Trinaesta i 35. divizija držale su za to vrijeme položaje na kojima su se zatekle.

Uključivanjem dvije divizije 11. korpusa (13. i 35) u front 4. armije, pojavila se potreba reorganizacije korpusa, i tih divizija. Obje te divizije bile su s relativno malim brojnim stanjem — mnogo manjim od brojnog stanja ostalih divizija 4. armije. Njihova organizacija i naoružanje bili su prilagođeni partizanskoj taktici, pa nisu odgovarali potrebama frontalne borbe. Bilo je neophodno reorganizirati ih. Kakvo je tada bilo brojno stanje i naoružanje jedinica 11. korpusa, vidimo iz pregleda.

Stab 4. armije, razmatrajući pitanje reorganizacije te dvije divizije, zaključio je da bi njihova popuna novomobilisanim borcima bila teško izvodljiva, s obzirom na iscrpljenost ljudskih rezervi u pozadini. Zato je donijeta odluka da se obje divizije spoje u jednu, odnosno da se 35. divizija, kao mlada i čije se operativno područje

¹⁰ Oslobođilački rat, 2, str. 560.

je upravo uključivalo u konačno oslobođene krajeve, rasformira, pa većim dijelom njenog boračkog sastava (2. i 3. brigada i art. divizion) popuni 13. divizija.

U Štabu 11. korpusa NOVJ u Lovincu, 30. marta, započeo je posao oko fuzioniranja 13. udarne i 35. udarne divizije. U prisustvu štabova obje divizije, dogovoreno je da će se njihovo spajanje izvršiti od 31. marta do 2. aprila u Krbavskom polju kod Salamunića. Za organizaciju svih poslova oko fuzioniranja, određen je novi Štab 13. divizije koji je naredbom postavio Vrhovni štab NOV i POJ. Za komandanta nove 13. divizije postavljen je Nikola Grubor (dotadašnji komandant 35. divizije), za političkog komesara Đuro Matić (dotadašnji politički komesar 13. divizije), a za pomoćnika političkog komesara Bude Bosnić. Kod Laudonovog gaja, 2. aprila, izvršena je smotra preformirane 13. divizije. Poslije smotre i defilea Divizije pred političkim komesarom 4. armije i Štabom 11. korpusa, jedinice su krenule prema položajima koji su bili određeni zapovješću Štaba 4. armije.

Prva brigada 35. divizije produžila je da postoji kao 1. lička samostalna posadna brigada. Ona je u prvi mah operativno potčinjena Štabu 13. divizije, do potpunog oslobođenja Like (tj. svega 10 dana), a zatim je ostala u Lici na izvršavanju novih zadataka i bila neposredno potčinjena Štabu 4. armije.

Oslobođenjem Bihaća i istočne polovine Like bila je završena prva etapa ličko-primorske operacije 4. armije. Do 3. aprila 4. armija izvršila je pregrupiranje snaga radi izvođenja druge etape, čiji je cilj bio potpuno oslobođenje Like. Neprijateljev front kroz Liku protezao se 3. aprila, linijom: Plitvička jezera — Cudin klanac — Čanak — Perušić — Gospić — Karlobag. Štab 4. armije odlučio je da napad na taj dio fronta izvrši 4. aprila 19, 13, 2, 20. i 9. divizijom, s tim da se glavni udar usmjeri na Gospić, razbije front od Čanka do Karlobaga, a zatim u sadjejtstvu s 4. korpusom da se operacija nastavi pravcem Otočac — Brinje.

Trinaesta divizija ojačana sa dva divizionu artiljerije nastupala je opštim pravcem Široka Kula — Pe-

rušić — Pazarište, a 1. lička samostalna brigada, na njenom desnom krilu, pravcem Podovi — Konjsko Brdo — Mezimovac — Kaluđerovac — Gornje Pazarište. Desno od nje nastupale su jedinice 19. divizije. Napad je počeo 4. aprila izjutra i uspješno se razvijao.

Pred frontom napada 13. divizije utvrđene položaje na Marinoj glavi (k. 775), Lipovoj glavi i Konjskom Brdu branili su jedan bataljon njemačkog 487. puka 392. divizije i oko jedna bojna ustaša. Ti položaji zauzeti su već u prvom naletu 1. i 3. brigade, pa je do podne oslobođen Perušić. U borbi oko Perušića ubijeno je 45, a zarobljeno 127 neprijateljevih vojnika. Zahvaćen je i bogat ratni plijen. Divizija je imala 2 poginula i 19 ranjenih boraca.

Već prvog dana nastupanja 4. armije oslobođeni su Gospić, Perušić, Lički Osik, Pazarište, Smiljan, Lički Novi, Brušani, Oštarije i niz drugih sela u zapadnom dijelu Like, a naredne noći Karlobag. Skoro sve neprijateljeve jedinice na ovom dijelu fronta bile su brzim naletom naših snaga uništene ili razbijene. Njihovi ostaci spašavali su se bjekstvom u vrleti sjevernog Velebita, a otuda prema Senju. Dio neprijateljevih snaga iz Perušića i Konjskog Brda uspio je da se povuče u Kosinje prije nego što je 2. brigada 13. divizije zatvorila обруč oko Perušića.

Prva lička samostalna brigada izbila je u Pazarište 4. aprila prije mraka, izvršivši na vrijeme svoj zadatak. Sjeverno i zapadno od Perušića vodila je borbu protiv dijelova perušićke posade koji su odstupili, pokušavajući da se probiju prema Pazarištu i Velebitu. U toj borbi imala je uspjeha i nanijela je neprijatelju teške gubitke, zarabila 78 ustaša i legionara i osvojila bogat ratni plijen.

Poslije jednodnevnog predaha, jedinice 4. armije produžile su napredovanje kroz Liku, pa je 6. aprila oslobođeno i Gacko polje. Uporište na Čudinom klancu palo je tek poslije oslobođenja Otočca, noću 6/7. aprila. Potpuno oslobođenje Like završeno je 7. aprila, izbijaњem snaga 4. armije na liniju Brinje — Senj.

Prva lička posadna brigada pristupa tada novom, nimalo lakšem zadatku od ranijih, da očisti ličke pla-

Ličko-primorska operacija (20. mart — 15. april 1945)

nine od zaostalih grupa fašističkih jedinica i da obezbjedi neometan rad pozadinskim ustanovama 4. armije i organizira vlasti—NOO-a na području Like. Ona je u toku aprila i maja u borbi ubila 66, a zarobila 270 neprijateljevih vojnika, uz izvjesne gubitke u poginulim i ranjenim. Jedna veća šarolika grupa ostataka razbijenih jedinica (250 ustaša i domobrana), kad je uvidjela da nema drugog izlaza, predala se bez otpora u Crnom Dabru. Zahvaljujući brzom i energičnom djelovanju jedinica 1. Učke posadne brigade i jedinica KNOJ-a, narod oslobođene Like bio je dobro zaštićen. Poslije sko-

ro pune četiri godine neprekidnih borbi prepunih teških žrtava, patnji i uništavanja, Lika, ponosna na svoj veliki doprinos konačnoj vojnoj pobjedi nad fašizmom i pobjedi ideje bratstva i jedinstva Srba i Hrvata u Lici, doživjela je slobodu mjesec dana prije završetka rata u Evropi.

Trinaesta i 43. divizija, artiljerijski divizion i druge jedinice reorganiziranog 11. korpusa produžavaju svoj borbeni put u sastavu 4. armije JA. Sedma divizija 4. korpusa, istodobno s oslobađanjem Gospiča, napredujući pravcem Lička Jesenica — Brinje, izbila je na komunikaciju Brinje — Ogulin na odsjeku Križpolje — Jezerane — Vrh Kapele i spojila se 7. aprila sa snagama 43. istarske divizije. Slobodni teritorij Gorskog kotara čvrsto je povezan sa slobodnim teritorijima Korduna i Like. S ogulinskog i brinjskog sektora 43. istarska divizija upućena je na sektor Delnica. Ona je 10. aprila odbacila neprijatelja u Delnice i 12. aprila stupila u borbu protiv njemačke 237. divizije kod Lokava i Mrzlih Vodica.

Stab 4. armije da bi osigurao odsjecanje neprijateljevih snaga oko Otočca, Žute Lokve, Brinja i Senja, uputio je 13. diviziju prema Brinju, ali prije nego što je ona usiljenim maršem stigla pred Brinje, 7. banijska divizija oslobodila je taj gradić.

Zbog pokušaja neprijatelja da iz doline Une, preko Slunja i Ličke Jesenice izvrši udar u desni bok 4. armije, Stab 11. korpusa naredio je da 13. diviziju uputi na Kapelu i u Modruš. Pošto je 10. aprila oslobodila Josipdol i Oštarije, ona je nastavila da nastupa prema Ogulinu, oslobodila ga i zaplijenila mnogo ratnog materijala. Stab 11. korpusa prešao je 12. aprila u Ogulin, a narednog dana u Ravnu Goru.

Snage 43. divizije tri dana su odlučno napadale na dobro utvrđene položaje njemačke 237. divizije oko Lokava i Mrzlih Vodica, ali su bile nedovoljne da ovladaju tim položajima. U pomoć im je 13. aprila upućena 13. divizija. Zajedničkim odlučnim napadom, uz podršku dva bataljona 1. tenkovske brigade, oslobođene su 17. aprila Lokve i Mrzle Vodice, pa je na tome sektoru otvoren

put za nastupanje 4. armije ka Trstu.¹¹ Gorski kotar i Hrvatsko primorje, osim Rijeke, zavičaj 13. divizije, bili su skoro potpuno oslobođeni. Trinaesta i 43. divizija do-
bile su 18. aprila zadatak da preko Gornjeg Jelenja i Ka-
menjaka nastupaju ka Grobničkom polju i Klani.¹²

Treća brigada 43. divizije upućena je 19. aprila da se kroz neprijateljev raspored probije u Istru, na sek-
tor Učke, i ona je taj zadatak uspješno izvršila. Istog
dana 43. divizija s ostale dvije brigade oslobodila je
Gornje Jelenje, te u sadjejtstvu s 13. i 19. divizijom 20.
aprila zauzela Kamenjak i uputila se na sjever ka Go-
mancu. Trinaesta divizija zauzela je 20. aprila Grobničko
polje i ušla u Klanu. Štab 11. korpusa premjestio se iz
Ravne Gore u Lokve, gdje je 25. aprila rasformiran.
U novonastaloj situaciji on nije imao mogućnosti ni po-
trebe da koordinira djejtva svojih dviju razdvojenih
divizija.

Trinaesta divizija, nastupajući na desnom krilu 26.
divizije, vodila je nekoliko narednih dana teške borbe
na sektoru Gomanca. Poslije pada Gomanca, upućena
je 1. maja preko Cabra i Prezida na sektor Ilirske Bis-
trice, radi presjecanja odstupnice neprijateljeve riječke
grupacije, koja je nastojala da se povuče na sjever. Po-
slije kapitulacije riječke grupacije, 7. maja, 13. divizija
upućena je na sektor Gorice.

Glavnina 43. divizije (1. i 2. brigada) povučena je
s fronta 4. armije kod Gomanca 25. aprila, da bi se
pripremila za prebacivanje u Istru i Slovensko primorje
u pozadinu neprijatelja na područje Čičarije i šireg
rajona Trsta. Napadima na neprijateljeve snage na ko-
munikacijama koje vode ka Trstu i uništavajući njegove
odstupajuće snage i posade, ona je znatno doprinijela
bržem nastupanju ostalih jedinica 4. armije u završnoj
etapi tršćanske operacije. Zajedno sa 9. divizijom, koja
se iskrcala na istočnu obalu Istre, 43. divizija nastupala
je ka Trstu. Njena 1. brigada ušla je u Trst 1. maja,
zajedno sa slovenskim jedinicama. Istog dana istarski

¹¹ Oslobođilački rat, 2, str. 612.

¹² Zbornik, tom XI, knj. 4, dok. br. 43.

partizanski odredi oslobodili su Pulu, a narednih dana i Pazin.

Za pokazane uspjehe u završnim operacijama 43. divizija pohvaljena je 30. aprila od vrhovnog komandanta JA, Josipa Broza Tita. Istra, zavičaj 43. divizije NOVJ, bila je konačno potpuno oslobođena 6. maja 1945. godine.

Osvrt na ulogu i značaj borbi 11. korpusa

Jedanaesti korpus NOVJ spada u red onih pet teritorijalnih korpusa (7—11) koji su formirani od oktobra 1943. do januara 1944. godine u Hrvatskoj i Sloveniji. Na njihovo formiranje znatno je utjecala, pored stalnog organizacijskog razvoja NOV i POJ, vanredna plima ustanka poslije kapitulacije fašističke Italije. Ti korpusi imali su, donekle, sličnu, ah ne i ujednačenu organizacijsku strukturu. Brojno najjači među njima, bio je 8. korpus (dalmatinski) sa 4 divizije, dok su ostala četiri u vrijeme formiranja imah 2—3 divizije i 2—24 partizanska odreda.

Geografske i strategijske odlike prostora u kojem je djelstvovao 11. korpus, kao i opći odnos snaga na tome prostoru, odredili su način izvršavanja njegovih zadataka. Korpus je bio raspoređen na strategijski važnom priobalnom prostoru, vrlo širokom da bi ga njegove male snage mogle efikasno kontrolirati. Taj teritorij bio je ekonomski nerazvijen, rijetko naseljen i siromašan u sredstvima za ishranu. Odnos jedinica 11. korpusa i neprijateljevih snaga bio je stalno nepovoljan, ne samo u brojčanom i tehničkom pogledu, već i u obučenosti i fizičkoj kondiciji boraca. Visok borbeni moral relativno mladih jedinica 11. korpusa nije uvijek mogao parirati nepovoljnom odnosu snaga u sudarima s iskusnim vrlo agresivnim njemačkim i ustaškim formacijama.

Korpusna vojna oblast zahvatila je površinu od oko 15.000 km², pretežno planinskog kraškog zemljišta, ratom

pustošenog već od 1941. godine. U svakoj od tri oblasti (Istra, Hrvatsko primorje s Gorskim kotarom i Lika) razvoj NOB-e do kapitulacije Italije razvijao se na specifičan način, bez neke neposredne i čvršće međusobne operativne povezanosti. Glavni štab Hrvatske i CK KPH objedinjavali su i osiguravali političku liniju NOR-a, primjenu partizanskih oblika oružane borbe i organizirali kadrovsku uzajamnu pomoć među oblastima. Bobene jedinice svake ove oblasti, imale su sve do novembra 1943. godine pretežno teritorijalni karakter.

Formiranjem 11. korpusa pojačana je povezanost među oblastima, ah operativna podvojenost nije dugo prevladana. Gusto posjednuta i čvrsto kontrolirana komunikacija Ogulin — Brinje — Senj razdvajala je snage u Lici od onih u Gorskom kotaru, a još čvršće kontrolirana magistrala Rijeka — Trst za sve vrijeme jako je otežavala veze istarskih jedinica s goransko-primorskim. Štab 11. korpusa nije objektivno bio u mogućnosti da na tako prostornom teritoriju, isprespjecanom jako posjednutim komunikacijama, bez dovoljno sredstava veze, ostvari neposredan i neprekidan utjecaj na sve svoje jedinice. U toku prvih 6 mjeseci, on je čvršće rukovodio snagama u Lici, a direktivno onima u Gorskom kotaru, dok je Glavni štab Hrvatske držao neposredno na vezi Istarsku operativnu grupu. U naredna 4 mjeseca Štab 11. korpusa neposredno je rukovodio snagama u Gorskom kotaru i Istri, a direktivama uporedo sa Glavnim štabom Hrvatske s onima u Lici. Posljednjih 5 mjeseci, kada su 13. i 35. divizija djelovale u Lici, Štab 11. korpusa bio je s njima, a Glavni štab Hrvatske je ponovno, uporedo sa Štabom 11. korpusa, neposredno operativno rukovodio snagama u Gorskom kotaru i Istri.

Ekonomska nerazvijenost kopnene vojne oblasti i izrazita oskudica u hrani imala je, često, presudan utjecaj na dislokaciju većih jedinica (brigada i divizija) i na njihovu upotrebu. Brigade 13. i 43. divizije morale su više puta da napuste operativno važne položaje u Gorskom kotaru da bi se razmjestile u selima karlovačkog sektora radi ishrane, ili zato da obezbjeđuju Transporte

hrane iz Pokupja u Gorski kotar. Oštre zime otežavale su boravak slabije odjevenih jedinica na većim nadmorskim visinama, sve dok potkraj 1944. godine nije pojačano snabdijevanje vazdušnim putem ili dopremanje morskim putem na slobodne dijelove obale, za čije su obezbjeđenje bile upotrebljavane jake neprijateljeve snage.

Osnovni i stalni strategijski zadatak 11. korpusa koji je proizlazio iz njegovog položaja u neposrednom zaleđu obale sjevernog Jadrana (duge oko 300 km), bio je da spriječava i otežava vezu neprijateljevih snaga koje su posjele obalu s njihovim snagama u dolinama rijeka Save i Une. Drugi zadatak bio je da održi slobodnom vitalnu povezanost središnjeg slobodnog teritorija Hrvatske (Kordun, Banija, donje Pokupje) preko šireg rejona Plitvičkih jezera i slobodnog teritorija u Lici s Dalmacijom. Držanjem te partizanske magistrale ujedno je bila stalno presječena teritorijalna povezanost između neprijateljevih snaga u dolini Une s onima na komunikacijama Karlovac — Ogulin — Brinje — Senj i Brinje — Gospić. Te svoje stalne strateško-operativne zadatke, kao povremene operativne napadne i obrambene, operativne snage 11. korpusa uspješno su izvršavale u uvjetima brojčane, materijalne i tehničke inferiornosti. Sa svojih desetak hiljada boraca u borbenom stroju 8 ih 9 brigada i 4—5 partizanskih odreda, pridržavajući, se partizanskog oblika borbe, ravnopravno se nosio 14 mjeseci s peterostruko brojnijim njemačkim i ustaškim snagama, svrstanim u 4—5 divizija i više manjih formacija. Ne treba gubiti iz vida da je preko polovice boraca 11. korpusa bilo bez prethodne sistematske vojne obuke i bez dužeg borbenog iskustva. U rukovanju oružjem i najosnovnijim borbenim postupcima, obučavani su na kratkim kursevima i u samoj borbi.

Politički značaj borbi 11. korpusa nije bio manji od vojničkog. Njegovi borci u operativnim jedinicama, kao i oni u vojnoteritorijalnim komandama i ustanovama, bili su u neprekidnoj čvrstoj vezi s narodom, narodnooslo-

bodilačkim odborima i masovnim antifašističkim organizacijama u selima i gradovima cijelog teritorija, na slobodnom i posjednutom dijelu, štiteći ga i hrabreći ga da izdrži u svestranoj pomoći koju je pružao svojoj vojsci. U hrvatskom stanovništvu primorja, Gorskog kotara i Istre ustaše nisu imale skoro nikakvog oslonca. Među borcima kao i među stanovništvom, opredjeljenje za NOB i novo socijalističko društveno uređenje, kao i ideju bratstva i jedinstva Hrvata i Srba, bili su osnovni i čvrst politički stav. U redovima jedinica 11. korpusa borilo se oko 12.000 Hrvata, 5.000 Srba i preko 600 Talijana, izmješanih u svim njegovim jedinicama. On je bio škola i kovačnica osnovne tekovine NOB-e — bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti.

Istra je plebiscitarno pokazala svojom borbom i podnijetim žrtvama da neporecivo pripada novoj Jugoslaviji.

Socijalni sastav jedinica 11. korpusa nije bio ravnomjeran. U 35. ličkoj diviziji većinu su činili seljaci, dok je u primorsko-goranskim jedinicama bilo više radnika, a u istarskim jedinicama podjednako jednih i drugih. Ukupno je u 11. korpusu bilo 53% radnika i zanatlija, 44% seljaka i 3% ostalih. U redovima boraca 11. korpusa borilo se preko 500 žena.

Mada su se jedinice 11. korpusa borile i bazirale skoro neprekidno u okviru granica kopnene vojne oblasti, bilo je u nekoliko mahova i izlazaka iz tih granica. Snage slovenskog 7. korpusa sadjejtvovala su sa 13. i 43. divizijom na obe obale rijeke Kupe, a prihvatale su i brigade 43. divizije kada su one, sjeverno od Rijeke, bile ugrožene opkoljavanjem. Sadjejtva i uzajamnog pomaganja bilo je i na prostoru između Ogulina i Karlovca, među jedinicama 11, 4. i 7. korpusa. Na izuzetno važnom sektoru Plitvičkih jezera, Prijeboja i Korenice, brigade 8. kordunaške divizije 4. korpusa često su prisakale u pomoć jedinicama 11. korpusa i mjesecima se zajedno s njima borile protiv pokušaja snaga njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa da ovlada tim sektorom.

Žrtve u krvi jedinica 11. korpusa za vrijeme njihovih petnaestomjesečnih borbi bile su zaista teške. Po-

ginulo je preko 5.000 boraca i ranjeno ih oko 8.000. Bilo je smrzavanja na položajima, umiranja od iznemoglosti i bolesti, teških stradanja boraca i stanovništva i svakojakih ratnih nevolja, ali su, na kraju, žrtve i stradanja urodili velikom pobjedom. Narod Like, Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Istre ostaće vječito zahvalan borcima 11. korpusa i ponosiće se njima.

OSNOVNI IZVORI I LITERATURA

I

1. Arhiv Vojnoistorijskog instituta, Beograd.
2. Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb.
3. Historijski arhiv, Rijetka.
4. Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, tom V, fcnj. 20—39; tom IX, knj. 5—8 i tom XI fcnj. 4, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1957—1975.
5. Nikola Anić, Sekula Joksimović, Mirko Gutić, Narodnooslobodilačka vojsika Jugoslavije, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1982.
6. Mitar Đurišić, Dejstva Jedanaestog korpusa NOVJ od avgusta 1944. do marta 1945, Vojnoistorijski glasnik 1/1958.
7. Petar Kleut, Tridesetpeti lička divizija, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1970.
8. Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, 2, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1958.
9. Pazinski memorijal, knj. 6, Pazin, 1977.
10. Danilo Ribarić, Borbeni put 43. istarake divizije, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, 1968.
11. Svetozar Tintar, Trinaesta primorsko-goranska divizija, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, 1968.

S A D R Ź A J

ZBIVANJA U ISTRI, HRVATSKOM PRIMORJU, GORSKOM KOTARU I LICI OD SEPTEMBRA 1943. DO JANUARA 1944. GODINE

Strana

Prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj poslije kapitulacije fašističke Italije	5'
Njemačka operacija »Volkenbruh« u Istri, Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju	8:
Razvoj operativne situacije potkraj 1943. godine	18
Zimske operacije njemačke 2. oklopne armije u Lici i Gorskom kotaru	30
Formiranje 11. korpusa NOVJ i njegova operativna situacija	3&
Obostrani raspored snaga i operativna situacija početkom februara 1944. godine	4\$

BORBE JEDINICA 11. KORPUSA U PERIODU FEBRUAR-APRIL 1944. GODINE

Borbe 13. divizije uz komunikaciju Brinje—Senj—Novi (februar — mart 1944. godine)	49 ¹
Borbe 35. divizije u Lici (februar-mart 1944)	5 [®]
Prva partijska konferencija u 35. diviziji	69 ¹
Napad na Stajnicu i borbe oko Otočca u drugoj polovici marta 1944. godine	72:
Napad na Prozor i obrambene borbe u toku ofanzive njemačke 392. divizije na slobodni teritorij Like i Gorskog kotara (april 1944. godine)	19
Pokušaj Glavnog štaba Hrvatske da protunapadom na njemačku 392. diviziju osujeti njeno napredovanje prema Plitvičkim jezerima	105*
Poraz 34. ustaške bojne u Ramljanima	115
Borbe u Istri, Hrvatskom primorju i južnoj Lici od februara do početka maja 1944. godine	11ff

BORBE NEPOSREDNO POSLIJE NEPRIJATELJEVE
OPERACIJE »MORGENSTERN« — ORGANIZACIJSKE
I FORMACIJSKE PROMJENE U JEDINICAMA (MAJ—JUN
1944. GODINE)

	Strana
Situacija na operacijskom području 11. korpusa, obostrani raspored i zadaci jedinica početkom maja 1944. godine	130
Spriječavanje neprijateljevog prodora prema Plitvičkim jezerima i Korenici	.134
Borbe na prilazima sjevernom dijelu Kravskog polja i zbrinjavanje ranjenika	.140
Obrana južnih prilaza Kravskom polju i druge borbe u njevoj okolini	.146
Druga etapa operacije — borbe na području Ličkog sredogorja	154
Pregrupacija i protunapadi 35. divizije	.163
Borbe u Istri i formiranje 2. istarske brigade	.168
Borbe u Lici i reorganizacija 35. divizije	.173
Borbe u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru	192
Borbe u karlovačkom području i oslobođenje Bosiljeva	198

BORBE 11. KORPUSA U LJETO 1944. GODINE

Borbe 35. divizije u Lici u toku jula	203
Prodor neprijatelja iz Gackog i Ličkog polja u Korenicu i Kribavu i njegovo odbacivanje nazad	.210
Napad 35. divizije na neprijatelja u rejonu Cudin klanac—Babin Potok i vojno-politička situacija u Lici sredinom ljeta 1944. godine	218
Povratak 13. divizije u Gorski kotar, njene borbe i reorganizacija — aktivnost i dolazak Štaba 11. korpusa u Gorski kotar	.224
Borbe istarskih jedinica u julu mjesecu	234
Borbe 35. divizije za obranu ljetine od pljačke, i napad 9. divizije na Gračac	.237
Obrana slobodnog teritorija Gorskog kotara	256
Formiranje 43. istarske divizije	265

OPERATIVNA SITUACIJA, ORGANIZACIONO STANJE I
BORBE JEDINICA 11. KORPUSA OKO GLAVNIH
KOMUNIKACIJA

Stanje jedinica i operativni planovi krajem ljeta 1944. godine	274
Operacija rušenja komunikacija kojim se koristi neprijatelj	276

	Strana
Napadi na neprijateljeva uporišta u rejonu Ličko Lešće, Lički Osik, Široka Kula u drugoj polovici septembra i prvoj polovici oktobra 1944. godine.	284
Napadi 13. divizije na komunikacije u Gorskom kotaru i neuspjele akcije na Zlobin.	291
Borbe 43. divizije oko komunikacija sjeverno od Rijeke . . .	299
Neuspjeli pokušaj neprijatelja da uništi 13. diviziju i njen napad na Vrbovsko.	303
Opće stanje u 11. korpusu početkom novembra 1944.	313
Borbe i manevri 43. istarske divizije.	314
Snabdjevački marš 35. divizije preko Velebita.	319

JEDANAESTI KORPUS U POZADINI NEPRIJATELJEVOG FRONTA

U susret našem frontu	324
Oslobođenje Lovinca i Svetog Roka.	331
Konačno oslobođenje Gračaca, Srba i Metka.	339
Neuspjeli pokušaj neprijatelja da uspostavi front preko srednjeg dijela Like.	347
Stanje u jedinicama 11. korpusa početkom 1945. godine . . .	355
Borbe 43. istarske divizije u Gorskom kotaru, Hi-vatskom primorju, Istri i Pokupju	361
Borbe u Lici početkom 1945. godine.	364
Napad na neprijatelja u Babinom Potoku i na Cudinom klanu (24. i 25. februara).	378

U SASTAVU 4. ARMIJE I U ZAVRŠNIM OPERACIJAMA ZA KONAČNO OSLOBOĐENJE ZEMLJE

Ulazak 11. korpusa u sastav 4. armije JA i njeni planovi . . .	381
Borbe u toku uspostavljanja neprijateljevog fronta preko Like . . .	385
Borbe za konačno oslobođenje Like, Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Istre.	392
Osvrt na ulogu i značaj borbi 11. korpusa.	401
OSNOVNI IZVORI I LITERATURA	405

Naslovna strana
Milojko Miliniković

Tehnički urednik
Andro Strugar

Jezički redaktor
Dragoljub Pavlović, profesor

Korektor
Đorđević Biljana
Mijaljica Irina

Štampanje završeno februara 1987.

Štampa GRO »Kultura«, OOUR »Štamparija Kultura«,
Beograd, Makedonska 4